مام جەلال

لە پەراوێزی ئەدەبیاتی مورافەعەی کەرکوکەوە

زنجیرەی هۆشیاریی حزبی / ژمارە / 3 ی تەمووزی 2025

ستران عەبدوڵڵا

سلێمانی

بۆردی هۆشیاری

ئۆرگانێکی هۆشیاری و رۆشنبیریی سیاسییە، لە چوارچێوەی مەکتەبی راگەیاندن و هۆشیاری، بە پێی پەیڕەوی ناوخۆی پەسەندکراوی پێنجەمین کۆنگرەی (ی. ن. ك) لە ساڵی ٢٠٢٣ دامەزراوە.

ئەرکەکانی بریتین لە: دەستەبەرکردنی پێداویستییەکانی هۆشیارکردنەوەی فیکری و سیاسی و حزبی، لەبەر رۆشنایی بنەما فیکری و سیاسییەکانی پەیڕەو و پرۆگرامی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، لە ئاشتی و مافی چارەی خۆنووسین، تۆکمەکردنی بەهاکانی دیموکراسی، سیکۆلاریزم، مافی مرۆڤ و دادی کۆمەڵایەتی، تاوتوێکردنی پرسەکانی بیری هاوچەرخ و رەوتە فیکرییە نوێیەکان، دابینکردنی ئەدەبیاتی رێکخراوەیی، ئەرشیفکردن و دووبارە چاپکردنەوەی بڵاوکراوەکانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان و بەرهەمەکانی سەرۆك مام جەلال، نووسینەوەی مێژووی (ی. ن. ك) و شۆڕشی نوێ و رۆڵی لە بوژاندنەوەو درێژەپێدانی گیانی خەبات و بەرگری.

زنجیرەی هۆشیاریی حزبی

زنجیرەیەک نامیلکەی تایبەتە بە هۆشیارکردنەوەی حزبی، بۆردی هۆشیاری سەر بە مەکتەبی ڕاگەیاندن و هۆشیاری ناوبەناو دەریدەکات. ئامانج لەم زنجیرەیە بریتییە لە بەشداریکردن لە پرۆسەی پێشخستن و گەشەپێدان و هۆشیارکردنەوەی کادیرانی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، لە ڕێگای ئەنجامدانی لێکۆڵینەوەی تایبەت بە دیدی یەکێتی لە پرسە جۆراوجۆرە فیکری و سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان و هەر بابەتێکی تری پەیوەندیدار بە هۆشیاریی حزبییەوە لەبەر ڕۆشنایی پرۆگرام و پەیڕەوی ناوخۆی پەسەندکراوی کۆنگرەی پێنجەمی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان .

مام جەلال:

لە پەراوێزی ئەدەبیاتی مورافەعەی کەرکەکەوە

ستران عەبدوڵڵا

-ناوی نامیلکە: مام جەلال: لەپەراوێزی ئەدەبیاتی موراقەعەی کەرکوکەوە
- نووسینی:ستران عەبدوڵڵا
- دیزاین: ئەمیرە عومەر
- تیراژ: (1500) دانە
-ساڵی چاپ: 2025

لە بڵاوکراوەکانی بۆردی هۆشیاری
مەکتەبی ڕاگەیاندن و هۆشیاری
یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان

مام جەلال :

لە پەراوێزی ئەدەبیاتی مورافەعەی

کەرکوکەوە

لە پەراوێزی ئەدەبیاتی مورافەعەی کەرکوکەوە

رۆژی (٢/٩/ ٢٠٠٤)سـەرۆک مـام جـەلال مورافەعـە مێژوویيەکـەی خـۆی لەسـەر کەرکـوک و سـنووری کوردسـتانی جنوبـی پێشـکەش کـرد، ئـەم مورافەعەیـە جگـە لـە دیـوە مێژوويیەکـەی کـە مێژوویەکـی پوختـی تێکۆشـانی گەلەکەمـان دژی داگیـرکاری و تەعریـب دەگێڕێتـەوە و بەڵگـە مێژووييـەکان دەخاتـە خزمـەت ئەو تێکۆشـانەوە، هـەروا بـووە مایـەی پاڵنانێکـی سیاسـی بـۆ دانپیانانـی دەسـتەبژێری سیاسـیی عێـراق بـە قـەوارەی فیدرالـی کوردسـتان و یەکلایکردنـەوەی جوگرافیاکـەی بـە نەخشـەڕێیەکی دەسـتووریی، لـە پێشـدا بـە پێـی مـادەی ٥٨ لــە قانونــی ئیــدارەی دەوڵــەت لــە ســاڵی (٢٠٠٤) و سـەردەمی پـۆل بریمـەر (حاکمـی مەدەنـی ئەمەریـکا لـە عێـراق) وئینجـاش بـە گوێـرەی مـاددەی (١٤٠) لـە دەسـتوری دایمـی عێـڕاق لـە سـاڵی (٢٠٠٥).

ساڵانە ناوەندەکانی ڕاگەیاندنی کوردستانی، بە تایبەتی ڕاگەیاندنی یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان یادی ئەم ڕاوەستانە مێژووییە دەکەنەوە، بەندەش وەک میدیاکار و پێشمەرگەیەکی بزووتنەوەی سیاسیی کوردستان، لە قۆڵی یەکێتییەوە، لەسەر ئەمە قسەم هەبووە و وتارم نووسیوە. لە ناویاندا ئەم بەشدارییە فەقیرانەم لە سەکۆی کەناڵی کوردساتەوە.

لەم بەژدارییەدا کە ڕۆژی ٢٠١٩/٢/٩ ساز کراوە، دەرفەتم وەرگرت کە لە ڕەهەندێکی مێژووییەوە مانایەکی دیرۆکی بە تێکۆشانی مام جەلال لە دۆسێی کەرکوک و دەستوری کوردستانی جنوبی بدەم.

ساڵی ٢٠٢٢ داوام لە هاوپیشەم کاک جەمال ئاریز کرد و ئەویش زەحمەتی کێشا دیدارەکەی هێنایە سەر کاغەز و خۆشم پێداچوونەوەیەکم تێدا کرد.

تا لەم کەینوبەینە تەواوبوم یادی ئەمساڵی مورافەعەکە تەواو بوو، کە خۆشی یادکردنەوەی میدیایی هەر وایە.

دوایی بیرم کردەوە ئەسڵەن بەندە ئەم تەکلیفەم لە کاک جەمال کرد چونکە دیدارەکەی کوردسات هەر خۆی باسوخواسی مێژووە، دەنا زۆر دیداری ترم هەن و قەتیش بیرم لە پاک و پوختکردنی نەکردۆتەوە.

جـا ئێسـتا کـە مانگـی یـادی مورافەعەکـە نییـە، روانینەکانـی لەسـەر مورافەعەکـەی مـام جـەلال بـۆ بڵاوکردنـەوەی درەنـگ وەختیـش دەسـت دەدا، لێـرەوە پێشکەشـی خوێنەرانـی دەکـەم بـەو ئومێـدەی رەوتـی گێرانەوەکـە یارمەتـی نووسـەرانی لاومان بـدات توێژینەوەی شـێنەیی تـر و دوورمـەودا تـر لەسـەر (مـام لـە دۆسـێی کەرکوکـدا) بنووسـن .

ئـەوەی مـن لێـرە دەیڵێـم هـەر بەرکوڵـە و گەرەکمـە قەوسـی نووسـینیان بـۆ بکاتـەوە .

مورافەعەکەی مام،
تایتڵێک بۆ زیاتر لە ٣٠ ساڵ خەبات

ئـەو مورافەعەیـەی سـەرۆك مـام جـەلال لـە رۆژی ٢٠٠٤/٢/٩ لـە ئەنجومەنـی حوکمـی عیراقـدا خسـتییەڕوو، تاکـە مورافەعـە نەبـوو، بەتایبەتیـش لەسـەر پرسـی کەرکـوك، چونکـە زۆربـەی تەمەنـی خەباتـی سیاسـیی مـام جـەلال خەباتـە لەپێنـاوی سـەلماندنی کوردسـتانی بوونـی کەرکـوك و ئـەوە چەندەمیـن مورافەعـە بـوو، بەڵام جیاوازییەکـەی ئـەوەی نـاو مەجلیسـی حوکـم لەگـەڵ ئەوانـی دیکـەدا ئەوەیـە کـە ئـەوە یەکـەم مینبـەرە کـە لـەدوای رووخانـی رژێمـی سـەدام حسـێن، ئـەو رژێمـەی کـە لـە سـاڵی ١٩٦٣ وە و دواتریـش قۆناغـی دووەمـی گەڕانـەوەی رژێمـی بەعـس بـۆ سـەر دەسـەڵات لـە سـاڵی ١٩٦٨، کـە لـە قۆناغـی یەکەمـی حوکمڕانییـەوە لـە ١٩٦٣ وە دەسـتیکردووە بـە پیادەکردنـی سیاسـەتی تەعریـب لـە شـاری کەرکـوك، هەربۆیـە مەسـەلەی کەرکـوك لەژێـر سـایەی ئـەو رژێمـی بەعسـەدا تەشـەنەی سـەندووە و تـا ئـەو کاتـەش کـە کۆبوونەوەکـەی مەجلیسـی حوکـم کـرا، بەبـێ چارەسـەر مایـەوە، ئـەوە یەکەمجـار بـوو کـە مـام

جـەلال مینبـەری حکومڕانیـی عیراقـی دەکەوێتـە دەسـت و ئـەو مورافەعەیـەی خـۆی کـە لـە شـاخەکانی کوردسـتانەوە، لـە کـۆڕ و کۆبوونـەوە جیاجیاکانـی کـە کاری بـۆ سـەلماندی کوردسـتانی بوونـی کەرکـوك دەکـرد، توانـی بیگوێزێتـەوە بـۆ نـاو مەجلیسـی حوکمـی عیـراق.

بە بەڵگە سەلماندی کەرکوک کوردستانییە

ئەگەر دیققەت بدەن لەو کۆبوونەوەیەدا کە مام جەلال نەخشەکە دەکاتەوە، یەکێک لەو کەسانەی کە بەشدارە عەدنان پاچەچی-یە کە ئەندامی مەجلسی حوکمە لەو کاتەدا. عەدنان پاچەچی ئەگەر خۆشی نەزانێت، باوکی کە ناوی موزاحیم پاچەچی بووە، لە سییەکان و چلەکانی سەدەی رابردوودا دەیزانێت کە مەسەلەی کەرکوک هێندەی مێژووی دەوڵەتی عیراق کۆنە، جگە لەوەش مورافەعەکەی مام جەلال بە تەنها لەسەر کوردستانیبوونی کەرکوک نەبوو، بەڵکو لەسەر دیاریکردنی هەموو سنووری کوردستانی جنوبی بوو، چونکە کە سەلمانی کەرکوک کوردستانییە، ئەوەشی سەلماند کە چیای حەمرین سنووری کوردستانی جنوبییە، ئەو عیراقە فیدراڵییەی کە سەرۆک مام جەلال لەو کاتەدا داوای دەکرد، دەبوو سنوورەکەی دیاری بکرێت، بۆیە بەو نەخشەیە ئەو سنوورە دیاری دەکات و بەو سنوورەش کوردستانی بوونی کەرکوک دیاری دەکات، وەك ئەوەی کە بەرگریی لێ دەکرد.

بێگومـان مورافەعەکانـی بەڕێـز مـام جەلال زۆر لەپێشـترە لــە مورافەعەکــەی مەجلیســی حوکــم، چونکــە لــە هــەر کــۆڕو کۆبوونەوەیەکـدا جـا حزبـی بووبێـت یـان حکومـی، یـان جەماوەریـی و لەهـەر شـوێنێکیش بووبێـت، دەرفەتـی بــۆ هاتبێتــە پێشــەوە، مــام جــەلال ئــەو مورافەعەیــەی پێشــکەش کــردووە، بۆیــە کــە ڕۆژی مورافەعەکــە هــات، باکگراوندەکـەی مـام جـەلال ئامادەبـوو بـۆ پێشـکەش کـردن و بەدەسـتوربرد هێنانـەوەی بەڵگـە و دیکۆمێنتـی پێویسـت بــۆ ئــەو پرســە تــا بیخاتــە بــەردەم هەمــوو ئامادەبــووان، بەوانەشــەوە کــە نەیــاری مــاف و خواســتەکانی خەڵکــی کوردســتانن و توانــی بــۆ هەموویــان عــەرەب بــە شــیعە و سـوننەوە، بـۆ تورکمـان، بـۆ نوێنەرانـی هەمـوو پێکهاتەکانـی روون بکاتــەوە کــە دەبێــت کێشــەی کەرکــوك بــەو شــێوەیە دەستنیشـان بکرێـت و داهاتـووی کەرکوکیـش بـەم شـێوەیە چارەســەر بکرێــت. کەواتــە دەتوانرێــت بووترێــت ئــەو گفتوگۆیــەی لەنــاو مەجلیســی حوکمــدا کــرا، مــام جــەلال زیاتــر لــە ٣٠ ســاڵ بــووە خــۆی بــۆ ئامــادە دەکــرد، بــەڵام ئــەوەی لــە ڕۆژی کۆبوونەوەکــەی مەجلیســی حوکمــدا روویـدا، بـە بەڵگـە و وردەکارییـەوە ئـەوەی خسـتەڕوو کـە ئەمانــە بەڵگــەی کوردســتانێتیی کەرکوکــن.

بــۆ بەڵگــەی ئــەو قســانەش چ لــە تەلەفزیۆنــی خــاك یاخـود کوردسـات یـان لـە هـەر کەناڵێکـی دیکـە کـە بەرنامـە

کرابێــت لەســەر مەســەلەی کوردســتانیبوونی کەرکــوك، مــام جــەلال قســەی تێــدا کــردووە و بەڵگــە و دیکۆمێنتــی مێژوویــی لــەو بارەیــەوە خســتۆتەڕوو.

پرۆڤەی پارێزەرێگ
لە رێگەی راگەیاندنی یەکێتییەوە

لەو کاتانەی کە سەرۆك مام جەلال جگە لە مینبەری راگەیاندن هیچ مینبەرێکی دیکە نەبووە کە ئەو بەرگرییەی لێوە بکات، ئەوە هەمووی وەکو پرۆڤەی پارێزەرێك بووە بۆ ئامادەکردنی لائیحەی دیفاع بۆ رۆژی دادگا و لەوێ کە شوێنی راستەقینە بووە، مورافەعە گەورەکەی کرد.

لەبیرمان نەچێت کە لە کۆڕ و کۆبوونەوە یان کۆنگرەکانی کۆمەڵەی رووناکبیریی کەرکوکدا لە ساڵی ١٩٩٧ کە لەسلێمانی بەسترا، هەڤاڵ مام جەلال زۆربەی ئەو بەڵگەنامانەی هێنایە ناو کۆبوونەوەکان و بۆ ئامادەبووانی خوێندەوە کە جگە لە بەڵگەنامەکان، قسەی زۆربەی ئەو گەڕیدانەی تێدابوو کە هاتوونەتە کوردستان لە گەڕیدە ئینگلیزەکان، فەرەنسییەکان و عوسمانییەکان و ئەوانی دیکە و هەمیشە مام جەلال ئەو بەڵگەنامە و نووسراوانەی پێبوو بۆ ئەو کۆبوونەوانەی لەگەڵ کەرکوکییەکان دەیکرد، یان بۆ ئەو کۆبوونەوانەی کە تایبەت بوون بە کەرکوك و رەوشی

ئـەو شـارە کـە ئـەو کتێـب و بەڵگەنامانـە کوردسـتانی بوونـی کەرکـوك دەسـەلمێنن، کـە دواتـر هەموویـان لـە دووتوێـی کتێبێکـدا بـە هاندانـی مـام جـەلال لەلایـەن شـێخ محەمـەدی شـاکەلییەوە کۆکرانـەوە و هـەر مـام جـەلال- یـش پێشـەکیی بـۆ نووسـی.

دەتوانیـن ئـەوە دووپـات بکەینـەوە کـە ئـەوەی لـە مورافەعەکـەی ٩ ی شـوباتی ٢٠٠٤ دا روویـدا، بـەری پرۆڤـەی ٣٠ سـاڵ زیاتـری خەباتـی سـەرۆك مـام جـەلال بـوو چ لـە خەباتـی شـاخ لـە شۆڕشـی نوێـدا و چ لـە گفتوگۆ و دانوسـتاندنەکاندا بـۆ گەیاندنـی ئـەو راسـتییانە لەشـێوەی مورافەعەیەکـی دادگادا، کـە هیـوادارم ئەمـە رۆژێـك بێـت و هەمـووی بنووسـرێتەوە.

لە گفتوگۆی ١٩٨٤دا بە بەعسییەکانی سەلماند

جگـە لـەوەش یەکێـك لـە سـەرکەوتنەکانی یەکێتـی لـە گفتوگۆکانـی سـاڵی ١٩٨٤ وروژانـدن و خسـتنەڕووی بەڵگـەی تایبـەت بـە گۆڕینـی دیمۆگرافـی و پێداگریـی بـوو لەسـەر ئاسـاییکردنەوەی هەلومەرجـی کەرکـوك و ناوچـە تەعریبکراوەکانـی تـر، ئەگەرچـی حکومەتـی عیراقـی ئـەوکات زۆر هەوڵیدابـوو کـە ئـەو بەڵگەنامـە ئیمزاکراوانـەی وەربگرێتـەوە، بـەڵام وەفـدی یەکێتـی هـەرزوو ناردبوویانەوە بـۆ سـەرکردایەتی. بۆیـە وەك لەسـەرەتاوە ئاماژەمـان پێـدا، مورافەعەکـە بـەری زیاتـر لـە ٣٠ سـاڵ خەبـات بـوو، بـەڵام تـا ئـەو کاتـە عیـراق دیموکراسـیی تێدا نەبـوو تـا لـە پێگەی شـەراکەتی سیاسـییەوە مـام جـەلال ئـەوە بخاتـەڕوو.

لایەنێـی گرنگـی ئـەو مورافەعەیـە ئەوەبـوو کـە بـووە بناغـەی چەسـپاندنی سیسـتمی فیدرالـی لەلایـەك و داواکردنـی دیاریکردنـی سـنووری ئـەوەی پێـی دەوترێـت کوردسـتانی جنوبـی، کـە ئـەوەش بـە دوو قۆتـاغ لـە یاسـای کاتـی بەڕێوەبردنـی دەوڵەتـی عیـراق و دواتریـش لـە دەسـتووری هەمیشـەییدا جێگیرکـرا لـە مادەکانـی ٥٨ی قانونـی کاتـی ئیدارەی دەوڵەتـی عیـراق و مـادەی ١٤٠ی

دەستووردا کە بەبێ ناوهێنانی گێڕانەوەی کەرکوك بۆسەر هەرێمی کوردستان، سنووری کوردستانی جنوبی لەناو ناوچە جێناکۆکەکاندا جێی دەکرێتەوە.

ڕەنگدانەوەی مورافەعەکە
لە قانونی ئیدارەی دەوڵەت و دەستووردا

ئەگـــەر بڕوانینـــە کاتەکـــە، ڕێـــك مانگێـــك دوای ئـــەو مورافەعەیـــە کـــە قانونـــی ئیـــدارەی دەوڵـــەت پەســـەندکرا لەلایـــەن ئەنجومەنـــی حوکمـــەوە دوو خاڵـــی زۆر گرنگـــی تێـدا بەرجەســتە بـــوو:

یەکەمیـــان: ســـەلماندنی هەرێمـــی کوردســـتان وەك قەوارەیەکـــی فیـــدراڵ و ڕەتکردنـــەوەی تێـــزی فیدراڵیـــی پارێـــزگاکان کـــە ئـــەو کاتـــە لەلایـــەن ئەمریکاییـــەکان و هەندێـــك لـــە لایەنـــە عیراقییەکانیشـــەوە باســـی لـــێ دەکـــرا.

دووەمیـــان: جگـــە لـــە داننـــان بـــە هەرێمـــی کوردســـتان و حکومـــەت و پەرلەمـــان و یاســـاکانی و دەزگا دادوەرییەکـــەی تـــا ٢٠٠٣/٣/١٩، جگـــە لـــەوەش تێکەڵکردنـــی هەموو ســـنووری کوردســـتانی جنوبـــی بـــەو ناوچانـــەی بـــە کێشـــە لەســـەر دانران چ لـــە مـــادەی ٥٨ ی قانونـــی ئیـــدارەی دەوڵـــەت و چ مـــادەی ١٤٠ی دەســـتووری هەمیشـــەیی.

هـــەر هـــاوکات لەگـــەڵ ئـــەو موناقەشـــە و کۆبوونەوانـــەی کـــە بەدرێژایـــی ســـاڵانی ٢٠٠٣ و ٢٠٠٤ لـــە نێـــوان مـــام جـــەلال و لایەنـــە سیاســـییە عەرەبییەکانـــی عیـــراق، مـــام جـــەلال وتارێکـــی لـــە ڕۆژنامـــەی (شـــەرق ئەلئەوســـەت) دا بڵاوکـــردەوە کـــە هەڵایەکـــی گـــەورەی نایـــەوە و قســـە و باســـی

زۆری بەشـوێن خۆیـدا هێنـا. لەنێـوان رابەرانـی بیـری ناسـیۆنالیزمی عەرەبـی و بەتایبەتـی ناسـرییەکان کـە ئـەوان بـە پێشـەنگی بیری ناسـیۆنالیزمی عەرەبـی هەژمار دەکرێـن، لـەو وتـارەدا و مـام بـە راشـکاوانە دەڵێـت ئـەو فیدرالییـەی کوردسـتان مەزنـە، فیدرالییەکـی (عیملاقـە) و ئــەوە نییــە کــە لــە چوارچێــوەی ئیداریــی بچووکــدا پۆلێنــی بکــەن، هەروەهــا ئــەو زنجیــرە چاوپێکەوتنــەی کــە مــام لەگــەڵ ســوبحی عەبدولحەمیــد دەیــکات، کــە یەکێکــە لــە مونەزیــر و بیرمەنــدە ناســرییەکانی عــەرەب، ســەرچاوەکەی ئــەو موناقەشــە و گفتۆگۆیەیــە کــە لــە شەســتەکانی ســەدەی رابــردووەوە مــام جــەلال لەگــەڵ نەتەوەییــە عەرەبــەکان و ناســرییەکاندا کردۆیێتــی و بــۆی روونکردوونەتــەوە کــە کەرکــوك خاکــی کوردســتانە و ئــەو تیــژ و تەرحانــەی کــە کەســانێکی ناسیۆنالســیتی عەربــی وەکــو هیــلال ناجــی دێتــە ســەر ئــەو بــاوەڕەی کــە دەڵێــت: کەرکــوك بدەنــەوە بــە کــوردەکان، ئــەوە خاکــی کوردســتانە و خاکــی ئەوانــە و نــەوت لــە وڵاتــە عەرەبییەکانــدا زۆر زۆرە. واتــە هــاوکات لــەو کاتــەی کــە مــام جــەلال لــە مەجلیســی حوکمــدا مورافەعــەی دەکــرد، لــە چەنــد قۆڵێکــی دیکەشــەوە خەریکــی مورافەعــە بــوو، لــە رێگــەی نووســینی وتــاری سیاســی و دیــداری رۆژنامەنووسییشــەوە مــام جــەلال مورافەعــەی پێشــکەش دەکــرد.

وەلانانی تێزی فیدراڵی پارێزگاکان

هەروەها بیرۆکەی پێشکەش دەکرد تا لە گەشەپێدانی عیراقی دیموکراتیدا ئەو بابەتانە بخرێتە گفتوگۆوە، بەجۆرێك لە ڕاڕەوەکانی سیاسیی عیراقدا ئەوەی بۆ تەرح دەکردن کە دەبێت هەرێمی کوردستان وەك یەك یەکەی سیاسی و ئیداریی یەکگرتوو مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت و لە یاساو دەستووردا شوێنی بکرێتەوە، نەك وەك ئەوەی بکرێتە فیدرالیی پارێزگاکان کە ئەوکات بەشێکی زۆر لە لایەنە عیراقییەکان بیریان لێ دەکردەوە، واتە ئەو مورافەعە و بەرگرییەی کە مام جەلال لەسەر کوردستانی بوونی کەرکوك پێشکەشی کرد، بابەتێك نییە تەنها تایبەت بێت بە کەرکوك، بەڵکو بابەتێکە لە چوارچێوەی کۆی مەسەلەی کوردستان، کە دیاریکردنی چارەنووسی کەرکوك، واتە دیاریکردنی سنووری کوردستان، واتە دیاریکردنی ئەو چوارچێوە سیاسییەی کوردستان لەڕووی مێژووییەوە، یان بە کورتی و بە کوردی دەکرێت بڵێین ئەوەی مام جەلال تەرحی دەکرد، ئاشتکردنەوەی مێژوو و جوگرافیا بوو، واتا بە عیراقییەکانی دەوت: باشە با کوردستان بەشێك بێت

لــە عیــراق، بــەڵام بــا کــۆی کوردســتان بەشــێك بێــت لــە عیــراق، بۆچــی ئێــوە بەشــێکی لــێ دادەبــڕن ئەگــەر پێتانوایــە عیــراق وەك یەکەیەکــی سیاســی پێکــەوە دەمێنێتــەوە؟ بۆیــە وا باشــترە کوردســتان بەیەکچاو ســەیر بکــەن، نــەك کەرکــوك و هەندێــك ناوچــەی دیکــەی لــێ دابــڕن، واتــە بڵێــن ئــەم ســێ پارێزگایــەی ســلێمانی و هەولێــر و دهــۆك کــە ســەدام حســێن دانــی پێدانــاوە، هــەر ئــەوە کوردســتانە، بۆیــە ئێمــە دەبێــت ئــەو پەیامــەی مــام جــەلال وا بخوێنینــەوە کــە تەرحێکــە بــۆ تــەواوی خاکــی کوردســتانی جنوبــی، ئەوکاتــە ئەگــەر کوردســتان لەگــەڵ عیراقــدا بــوو، ئــەوا وەك یــەك یەکــەی جوگرافــی و سیاســی دەکرێــت لەگــەڵ عیراقــدا لــە چوارچێــوەی دەوڵەتێکــی فیدرالیــدا بێــت.

ناسری و ناسیۆنالیستەکانی
عەرەب و سەرەتای مورافەعەکە

کـە دەڵێیـن ئـەم مورافەعەیـە لـە شەسـتەکانی سـەدەی رابـردووەوە بەردەوامـە، ئەوەیـە کـە سـەرۆك مـام جـەلال لـە کاتـی مفاوەزاتـی نێـوان کـورد و حکومەتـی عیراقـی سـەردەمی عەبدولسـەلام عـارف لەلایـەك و گفتوگـۆی میسـر و عیـراق و سـوریا بـۆ پێکهێنانـی یەکێتیـی عەرەبـی کـە لەوکاتـەدا لەگـەڵ وەفـدی عیراقـدا دەچێتـە میسـر و ئەوکاتـە تەرحـی ئـەوە بـۆ جەمـال عەبدولناسر دەکات کـە ئەگـەر ئـەوان دەیانەوێـت ئـەو یەکێتییـە یەکێتییەکـی فیدرالـی بێـت کـە لەنێـوان ئـەو سـێ وڵاتـەدا دروسـتی بکـەن، ئـەوا بـۆ ئـەوەی کـورد بکەنـە پشـتیوانی ئـەو یەکێتییـە، پێشـنیاز دەکـەم بـا کـورد لـەو یەکێتییـەدا ببێتـە فیدراڵیـی چـوارەم، کـە ئەوکاتـە کوردسـتانی سـوریاش دەگرێتـەوە. واتـە ئەگـەر لـەو یەکێتییـە عەرەبییـەدا عیـراق هەرێمێکـە و سـوریا هەرێمێکـە و میسـر هەرێمێکـە، ئـەوا بـا کوردسـتان ببێتـە هەرێمـی چـوارەم. خـۆ ئەگـەر وەك یـەك وڵاتـی یەکگرتـووش دەیکـەن، ئـەوا ئێمـە پێشـنیاز دەکەیـن کوردسـتان هەرێمێـك بێـك لەنـاو ئـەو دەوڵەتـە

یەکگرتــووەدا.

واتــە لــەو کاتــەی کــە ناســیۆنالیزمی عەرەبــی جەمــال عەبدولناســری هەیــە و تەرحــی یەکێتیــی عەرەبــی دەکات، کوردیــش مــام جەلالــی هەیــە کــە تەرحــی ئــەوە بــۆ عەبدولناسر دەکات کــە بۆئــەوەی ئێمــەی کوردیــش پشــتیوانی ئــەو یەکێتییــە عەرەبییــە بکەیــن و پێکــەوە بەئاشــتی بژیــن، ئــەوا ئێمــەش پێمانباشــە بــەلاّم بــە ســەلماندی کوردســتانیبوونی کەرکــوك و کوردســتانییەتی هەمــوو خاکــی کوردســتانی لــە چوارچێــوەی ئــەو یەکێتییــە عەرەبییــەدا.

سەرکردایەتی سیاسیی کورد
جووڵەی مام جەلالانەی گەرەکە

ئێستا پێمانوایە لە پاش ١٨ ساڵ لەو مورافەعەیە سەرەتا دەبێت مادەی ١٤٠ی دەستوور بەرچاوڕوونییەکی باش بێت هەم بۆ لایەنی عیراق و بۆ سەرکردایەتیی سیاسیی کوردستانیش بۆئەوەی کە ئەو مەسەلەیە بە رێوشوێنی دەستووریی خۆی چارەسەر بکرێت، جگە لەوەش ئەوە فیکرێکی سیاسیی مام جەلالانەی دەوێت بۆ بیرکردنەوە و تەگبیرکردن لە چۆنێتی چارەسەرکردنی، چونکە ئەگەر دیقەت بدەین، رەهەندی مێژوویی هەمیشە لە تەرحەکانی مام جەلالدا، ئامادەیی هەیە، بۆنموونە لە کتێبی دیداری تەمەندا بڵاوکراوەتەوە دەڵێت: کە کاتێک لەگەڵ ناسیۆنالیستەکانی سوریادا قسەم کردووە پێیانوتووم «ئەگەر نەتەوەی کورد و نەتەوەی عەرەب پێکەوە هاوپەیمان بن و پێکەوە کاربکەن، ئەوا ئەوکاتە دەتوانین خاك و خەڵك بگۆڕینەوە»، واتە ئەو تێزەی کە ئێستا ئێمە پێی دەڵێن ناوچە دابڕێنراوەکان و چارەسەرەکەی ئەوەبێت کە عەرەبە هاوردەکان بڕۆنەوە و کورد بگەڕێتەوە، ئەوە تەرحێکی زۆر کۆنە، تەنانەت لە مفاوەزاتی ١٩٨٤دا لە باسکردنی ئاساییکردنەوەی

دۆخی کوردستاندا باسی ئەو بابەتانە کراوە، هەر لەو مفاوەزاتەدا وەرەقەی ئاساییکردنەوە هەیە کە ئەوکات لە راگەیاندنەکانی یەکێتیدا بڵاوکراوەتەوە و تێیدا هاتووە کە دەبێت کێشەی ئەو ناوچانە بەم شێوەیە چارەسەر بکرێت، پێش هەر شتێك سیاسەتی تەعریب رابگیرێت و پرۆسەی ئاساییکردنەوە دەستپێبکات، هەر لەو رووەشەوە دەبێت ئاماژە بەوەش بدەین کە ئەگەر ئاساییکردنەوە لە ١٩٨٤دا جێبەجێ بکرایە، ئەوا تەعریب بەو شێوەیە تەشەنەی نەدەکرد و زۆر نەدەبوو، یان ئەگەر لە ١٩٩١ ئاساییکردنەوە دەستپێبکرایە، بەو جۆرە زۆر نەدەبوو، یان لە ٣١ی ئابی ١٩٩٦ مەخمور نەخرایەتە سەر سنووری عیراق، تەعریب بەو جۆرە تەشەنەی نەدەکرد و ئاساییکردنەوە ئاسانتر دەبوو، ئێستاش هەتا زووتر ئاساییکردنەوە بکرێت و کەرکوك بگەڕێتەوە سەر سروشتە مێژووییەکەی خۆی، بەو دەستپێشخەرییەی کە سەرۆك مام جەلال کردی، یان بەو ئەندێشەیەی کە لە فیکری مام جەلالدا هەبوو، پێموایە مەسەلەکانی عیراق و کوردستانیش لە چارەسەر نزیك دەبنەوە، بۆیە هیوادارم هەر یەکێتییەك لای خۆیەوە بە شێوازی پەرۆشیی مام جەلال و هەر کوردێکی دڵسۆز بە هەر جۆرێك بۆی دەکرێت بەهەمان شێواز و خەمخۆریی ژیرانە کار بۆ چارەسەر و کردنەوەی ئەو گرێ کوێرەیە بکات.

مورافەعە لەسەر کەرکوک،
مورافەعەیە لەسەر سنووری کوردستان

رۆژی مورافەعەکەی مام جەلال رۆژێکی گرنگە، وێستگەیەکی چۆنایەتیشە لە چەندین وێستگەی خەباتی مام لە رێی کوردستانێتی کەرکوك و دیاریکردنی سنووری کوردستانی جنوبی و پێشینەی پێکهاتنی دەوڵەتی عیراق لە سەدەی بیستەمدا.

ئەم مورافەعەیە هی پارێزەر و سەرکردەیەکە بایەخی بەڵگە و حوجەی مێژوویی بۆ چارەسەری پرسی مێژوویی دەخاتە بواری پراکتیکەوە.

ساڵی ١٩٢٦ باشووری کوردستان (ویلایەتی موسڵ - کوردستانی جنوبی) بە چەند مەرجی دابینکردنی مافەکانی گەلی کوردستان دەلکێنرێت بە عیراقەوە. ئەم لکاندنە ئەو کاتە شەرعییەتی عوسبەتولئومەم وەردەگرێت کە پادشایی عیراق و مەنداتی ئینگلیز بەڵێن دەدەن مافی کورد لە عیراقدا زامن بکرێت. کە دوایی ئەو مافە نەدرا عیراق شەرعییەتێکی هەشتا ساڵەی خستە ژێر پرسیارەوە و بەم نیگەرانییەوە مێژووییەکی رەش و خوێناوی بەڕێکرد تا حوکمڕانییەکەی لە ٩-ی نیسانی

٢٠٠٣ دا داری لەسـەر بـەردی نەمـا.

عیراقـی رۆژگاری مورافەعەکـە (٩ی شـوباتی ٢٠٠٤) چانسـێکی تـر بـوو کـە بـۆ کـوردو عـەرەب هەڵکـەوت تـا سـەرلەنوێ عیـراق وا دابمزرێننـەوە هەڵەکانـی رابـردوو دووبـارە نەکاتـەوەو عیراقێـك بێـت کوردسـتان وەك خۆی بـە ناسـنامەی کوردسـتانیی و سـنووریی حەلاڵـی خۆیـەوە بناسـێنێت، لەسـەر ئـەو بنچینەیـە مـام جهـەال داوایکـرد بـە گوێـرەی نەخشـەی مێـژوو، بەڵگەکانـی دەرودراوسـێ و نووسـراوە بـە ئیعتیبارەکانـی مێژوونـووس و گەڕیـدەکان و تۆمـاری نێودەوڵەتـی ئـەم عیراقـە رێکبخرێتـەوە بـە جۆرێـك جوگرافیـای رەسـمی و مێـژووی راسـتەقینە ئاشـتبکرێنەوە، فیدراڵـی و یەکێتییەکـی ئارەزوومەندانـە پێـك بێـت کـە نەخشـەرێی ئاسـاییکردنەوەی رەوشـی کەرکـوك و ناوچـە تەعریبکـراوەکان لەگەڵـدا هاوپێـچ بێـت.

عیراقـی دهسـتووری بـە خۆیـی و سـنوور و دهسـتوورییەوە رێـك ئـەو عیراقەیـە کـە پارێزەرەکـەی کـورد لـە رۆژی مورافەعەکـەدا بانگـەوازی بـۆ کـرد (عیراقێکـی فیدرالـی کـە مـاددەی ١٤٠ سـنوورەکانی رەنگرێـژ بـکات)، ئـەو عیراقـە دەتوانـێ لەسـەر زەمینـەی واقیعیـش پێـك بێـت ئەگـەر میراتگرەکانـی ئەمـڕۆی میراتگـری دووپاتکردنـەوەی هەڵەکانـی نەبـن.

مێــژووی مــام جــەلال لــە بزووتنــەوەی کوردایەتــی و دیموکراتیــدا، لەگــەڵ ئــەو داخوازییانــەی لــە ڕۆژی مورافەعەکــەدا خرانــەڕوو چەندیــن وێســتگەی پرشــنگداری خەبــات بــۆ ڕەوایــی کوردســتانێتی کەرکوکــی تێدایــە.

لــەو وێســتگانەش دەشــێ نــاوی کتێبــە مورافەعەیەکــی بــاس بکــەن کــە کتێبــی (أغــد و دیمقراطـي و حرمـان شـعب حتــی مــن حــق الحلــم)ە و ســاڵی ١٩٨٧ چاپکــراوە.

ئــەو کتێبــە مورافەعەیەکــە لــە چیاکانــی کوردســتانەوە، بــە زمانــی شۆڕشــگێڕیی و پاڵپشــت بــە بەڵگــەو ئامــاژە مێژووییــەکان لەســەر مەســەلەی کوردســتان و شــێوەی لکاندنــی بــە عیــراق و شــێوەی چارەســەر کردنــی پرســەکەی لەســەر بنچینــەی مافــی چارەنــووس. وێســتگەیەکی تریــش ناســاندنی هــاواری کەرکــوك بــوو بــە کــۆڕو کۆمەڵــی نێودەوڵەتــی و بــە نەتــەوە یەکگرتــووەکان و زلهێزەکانیــش لــە هەمــوو ســەفەرێکی دیپلۆماســی مــام بــۆ پایتەختەکانــی بڕیــار بەدەســت.

وێســتگەیەکی تــر وێســتگەی کۆبوونــەوەی فــراوان و دەوری و ســاڵانەی ســەرۆك مــام جــەلال بــوو لــە یــادی ڕزگارکردنــی کەرکوکــدا کــە لــەو کۆبوونەوانــەدا کتێــب و ئامــاژە و بەڵگــەی کوردســتانێتی کەرکوکــی وەك راســتی مێــژوو دەهێنایــەوەو نەوەیەکــی زینــدووی خەڵکــی کوردســتانی

بـەم تێڕوانینانـە گۆشـدەکرد کـە ئەگـەر ڕۆژی عیراقـی دیموکـرات و ئـازاد هـات چـۆن مورافەعـە ئاسـاکەی خـۆی داکۆکـی لـە خەڵـك و خاکـی کوردسـتان بکـەن.

ڕۆژی مورافەعـە مێژووییەکـە ڕۆژێکـی گەورەیـە، ڕۆژێکـە لـە دیرۆکێکـی دوورو درێـژی خەباتـی سیاسـیی دیپلۆماسـیی، ڕۆشـنبیریی، بەڵگەنامەیـی و نووسـراو و نەخشەکێشـان و نەخشـە نیشـاندانی مـام جـەلال کـە لـە هەمـوو ئاسـتەکاندا کردویەتـی. وەکـو خـۆی لـە هێنانـەوەی نموونـەی زمانەوانـە عەرەبییەکـەدا باسـی دەکـرد (وفـي قلبـي شـیء مـن حتـی) هەمیشـە دەیگـوت (وفـي قلبـي شـیء مـن کرکـوك).

ئەمڕۆ یادکردنـەوەی ڕۆژی مورافەعەکە ئیلهامبەخشـە بـۆ بەردەوامـی خەبـات لەڕێـی کوردسـتانێتی کەرکـوك و ڕێکخسـتنەوەی عیـراق بەجۆرێـك شـوێنی کوردسـتانی راسـتەقینە و مێژوویـی تێـدا ببێتـەوە بـێ گوێدانـە بەربەسـتەکانی ئەمڕۆ، وەگـەر نـا گەلـی کوردسـتان تەنهـا ئەوکاتـە (دوا ڕۆژی) دیموکراتـی بـە دیموکراسـی دەزانێـت کـە مافـی خەونـی فێنککـەرەوەی دڵـی تێـدا ڕەچاوکـرا بێـت هەروەکـو مـام لـە کتێبـی (اغـد دیموقراطـي)دا ئامـاژەی پێـداوە.

ڕۆژی مورافەعەکـە، ڕۆژی هیـوای زوو گەڕانـەوەی

خاوەنـی مورافەعەکەشـە تـا درێـژە بـە مورافەعەکـەی بـدات و (حتـی) کەرکـوك لـە باوەشـی راسـتی مێژوویی و سـنووری راسـتەقینەی خـۆی، کوردسـتانی جنوبـی، دەگیرسـێتەوە.

کوردستانی نوێ: ژمارە (٥٩٩٩) ڕۆژی ٢٠١٣/٢/١٠